

Η αναζήτηση της ταυτότητας των λογοτεχνών της γενιάς του '30 μέσα από την έκδοση του περιοδικού Πνοή.

Ευάγγελος Σακκάς

Το ενδιαφέρον της παρούσας ανακοίνωσης κινείται γύρω από την έκδοση του λογοτεχνικού περιοδικού “Πνοή”. Ένα περιοδικό που αν και εκδόθηκε για σύντομο χρονικό διάστημα, έχει ωστόσο άμεση σχέση με την γενιά της νεώτερης λογοτεχνίας, την λεγόμενη “Γενιά του '30”.

Παρόλο που μιλάμε για “Γενιά του '30”, ας θυμίσουμε ότι δεν ανήκουν σε αυτήν όλοι όσοι έδρασαν και έγραψαν εντός της δεκαετίας αυτής, αλλά και αυτοί που εντάσσονται στους νεώτερους λογοτέχνες ξεφεύγουν από τα στενά αυτά χρονικά όρια. Στην ανακοίνωση αυτή, μας απασχολούν εκείνοι που είχαν την τύχη να δουν τυπωμένα τα έργα τους στο περιοδικό αυτό.

Ίδρυση του περιοδικού και χρόνος έκδοσης

Η έκδοση του περιοδικού Πνοή ξεκινά τον Οκτώβριο του 1928 και συνεχίζεται μέχρι τους πρώτους μήνες του 1930. Ακριβή ημερομηνία δεν έχουμε για το τελευταίο, διπλό τεύχος, όπου αναγγέλλεται χωρίς πολλές εξηγήσεις η διακοπή της έκδοσης του περιοδικού. Τα τεύχη φτάνουν τα 17, εκ των οποίων τα 14 είναι μονά και τα τρία διπλά. Η αρίθμηση σταματάει στο τεύχος 18, σύμφωνα με τον τρόπο αρίθμησης του αρχείου από το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, το οποίο στην ουσία είναι το διπλό τεύχος 16-17. Το περιοδικό έχει σχήμα 4ο, και οι διαστάσεις του είναι 27x19 εκατοστά.

Τα τεύχη αποκαλούνται “φύλλα”, και θα χρησιμοποιήσουμε αυτή τη λέξη για την περιγραφή της έκδοσης του περιοδικού. Την λογοτεχνική διεύθυνση και κύριες φωνές του περιοδικού είναι ο Άγγελος Τερζάκης, ο Κώστας Δαρρίγος καθώς και ο Ναπολέων Παπαγιωργίου μέχρι και το τεύχος 14, οπότε και αποχωρεί. Συνεργάτες του περιοδικού είναι πολλοί, άλλοι τακτικοί και άλλοι με λίγες ή και με μόλις μια δημοσίευση. Όλοι όμως υπηρετούν τις ίδιες ιδέες και κινούνται γύρω από συγκεκριμένα θέματα, καθώς προσπαθούν να παράσχουν ένα μέσο έκφρασης της γενιάς τους, που ψάχνει να βρει την ταυτότητά της.

Η ύλη του περιοδικού μοιράζεται ανάμεσα σε ποιήματα και πεζά, μεταφράσεις, βιβλιοκρισίες, και επιστολές αναγνωστών και συνεργατών.

Θεματολογία

α) Κριτική για την πνευματικά και ηθικά κατακερματισμένη κοινωνία

Η θεματολογία του περιοδικού είναι καθαρά λογοτεχνικής και καλλιτεχνικής φύσεως. Το εισαγωγικό κείμενο στην πρώτη σελίδα του πρώτου τεύχους του περιοδικού μας δίνει εξ αρχής τον προβληματισμό και τους σκοπούς που θέτουν οι δημιουργοί του: η ανάπλαση του κόσμου μέσα από

την καλλιτεχνική δημιουργία και η ανανέωση της κουρασμένης λογοτεχνικής παραγωγής. Το κείμενο έχει απλά την γενική υπογραφή *Πνοή*, όμως δεν είναι δυνατόν μα μην διακρίνουμε το πνεύμα του ίδιου του Τερζάκη διάχυτο στο κείμενο. Ο τίτλος του κειμένου άλλωστε, “Απολογία”, μας θυμίζει ένα άλλο κείμενο του ίδιου, τα *Ελεύθερα Ιδανικά* στο περιοδικό “ο Κύκλος” του 1932 όπου γράφει πως : *απολογισμός σημαίνει πάντοτε ετοιμασία για αναχώρηση*¹. Δίνει το στίγμα της όλης έκδοσης με ευθύ και ξεκάθαρο τρόπο. Αναχώρηση από τον παλιό τρόπο σκέψης, από την κούραση του πνευματικού κόσμου και τις αποτυχίες που έχει δοκιμάσει ο ελληνισμός. Μετά τη συνειδητοποίηση ότι τα παλιά όνειρα έχουν γκρεμιστεί, επιθυμούν να ξεκινήσουν από την αρχή την ανοικοδόμηση του κόσμου, να φέρουν τους νέους ανθρώπους στην καινούρια εποχή και να τους απελευθερώσουν πνευματικά, τελικά να τους δώσουν ταυτότητα. Αναφέρεται μέσα στο κείμενο «*Ο αιώνας μας ζητεί τον εαυτό του*», και είναι πιστεύω η φράση που συμπυκνώνει την όλη ιδιοσυγκρασία του περιοδικού: ένα κάλεσμα για πνευματική ανάταση και επιτέλους μια προσπάθεια αναζήτησης μιας ολοκληρωμένης συνείδησης λαού που ζει στον αιώνα του και φέρνει την ευθύνη του απέναντι του μέλλοντος. Ο τίτλος του περιοδικού ήδη παραπέμπει στην ανάγκη του ανθρώπου να επιζήσει των συμφορών, να ανανεωθεί και να δημιουργήσει, τελικά να ανασάνει. Ο συσπειρωτικός χαρακτήρας γύρω από την ιδέα της ανανέωσης είναι πολύ έντονος, ένα ισχυρό κάλεσμα προς όλες τις πλευρές να ενωθούν κάτω από μια ενιαία σημαία ιδεών, και να αποκτήσουν την δική τους φωνή, όπως αναφέρεται σε νέο άρθρο² στο κλείσιμο του πρώτου έτους.

β) Τα προβλήματα που απασχολούν τον άνθρωπο

Ένα από τα κύρια μελήματα των λογοτεχνών που εκδίδουν έργα τους στην *Πνοή* είναι να περιγράψουν τον σύγχρονο άνθρωπο και τα προβλήματά του. Επιθυμούν να προσεγγίσουν το άτομο ως ψυχολογική οντότητα.

Το γενικότερο κοινωνικό κλίμα της εποχής είναι επιβαρυνμένο από τις αποτυχίες των πολέμων, τις λάθος επιλογές των κυβερνήσεων, την καταστροφή - απώλεια των παλαιών πατριδών της Μικρασίας και τον ξεριζωμό τόσων ανθρώπων και από τις δυο μεριές του Αιγαίου. Σε πολλά έργα γίνεται αισθητή η ανάγκη να εκφραστεί ο πόνος, η σύγχυση, και κυρίως η διάψευση των ελπίδων και των ονείρων του παρελθόντος. Για αυτά μιλούν τα “*ονειράτα που κλαίνε στο σκαλοπάτι*” της Αιμιλίας Δάφνης στα *Τρίστιχα*³, αυτό το “*ξεπεσμένο αρχοντικό*” περιγράφει ο Τέλος Άγρας στην Αμουςία του⁴, οι πρόσφυγες είναι οι *αχαλίνωτοι διαβάτες* στο ποίημά του ίδιου, *ΠωπΩ!*⁵. Στην ίδια σελίδα του πρώτου τεύχους, ο Φώτος Γιοφύλλης με το ποίημα *Περιηγητής* μιλά για τους πρόσφυγες, τον πληγωμένο τους εγωισμό καθώς πρέπει να υποταχθούν στους όρους των

1 Άγγελος Δ. Τερζάκης, «Ελεύθερα ιδανικά», περιοδικό *Ο Κύκλος* 1.5, 1932.

2 Φύλλο 12, Οκτώβρη 1929, σσ. 1-2.

3 Φύλλο 1, Οκτώβριος 1928, σ. 3.

4 Φύλλο 1, Οκτώβριος 1928, σ. 3.

5 Φύλλο 1, Οκτώβριος 1928, σ. 11.

συμφωνιών που συντάχθηκαν από ξένους στα προβλήματά τους, οι οποίοι το μόνο που γνωρίζουν από την Ελλάδα είναι όσα γράφουν οι ταξιδιωτικοί οδηγοί του Μπαίντεκερ.

γ) Ευεργέτες και ψεύτικες ελπίδες

Η πρόσκαιρη χαρά που φέρνει η ψεύτικη ελπίδα και τελικά η διάψευση και η καταστροφή είναι η αίσθηση που μας αφήνει η περίπτωση του Μανωλάκη Γούμενου στο διήγημα *ο Ευεργέτης* του Άγγελου Τερζάκη⁶. Όπως και στο ποίημα του Γιοφύλλη που μόλις αναφέρθηκε, στο διήγημα του Τερζάκη περιγράφεται ακόμη πιο εκτεταμένα η δυσπιστία στην βοήθεια που έρχεται από αλλού εκτός από τους ίδιους μας τους εαυτούς. Η έξωθεν προερχόμενη βοήθεια έχει αποδειχτεί πολλές φορές στην ιστορία της Ελλάδας αναποτελεσματική και με αντίθετα από τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Η ελπίδα και η πίστη σε ανύπαρκτες καταστάσεις επηρεάζουν τις ζωές πολλών χαρακτήρων στα έργα που συναντάμε στο περιοδικό. Στο *Παλιό Δεφτέρι*⁷ του Παύλου Κριναίου η λέξη “έπαρση” αναφέρεται, θα λέγαμε, στην υπερτίμηση της δύναμης του ελληνικού στρατού από την κυβέρνηση που έφερε την καταστροφή στη Σμύρνη. Στο μικρό διήγημα του Στάμου Παπαδάκη, *Ο διάβολος στο ρολόι*⁸, ο άνθρωπος φαίνεται να λυγίζει όταν αναιρούνται όσα θεωρούσε δεδομένα, ενώ οι πολλοί μένουν απαθείς νοσταλγώντας να ξαναγυρίσουν στις μικρές τους καθημερινές συνήθειες γρήγορα, προτού τους επηρεάσει ψυχολογικά ο χαμός ενός συνανθρώπου τους.

δ) Μοναξιά.

Ένα άλλο στοιχείο ψυχολογικό που συναντάμε συχνά είναι η μοναξιά του σύγχρονου ανθρώπου. Είτε λόγω ενός έρωτα που δεν ευοδώθηκε, όπως στο *Είναι πικρό και είναι γλυκό* του Λέοντα Μαγναύρα⁹, είτε λόγω του αποχωρισμού από τον τόπο ή τα συγγενή πρόσωπα, οι χαρακτήρες των έργων μένουν συχνά μόνοι με μια απελπισία που αγγίζει την τρέλα. Ο Ζαφείρης στην *Μετάθεση*¹⁰ του Μιχάλη Ράπτη βρίσκει την παρηγοριά μόνο όταν πάει στον στάβλο και κοιμάται μαζί με τα ζώα, η οποιαδήποτε επαφή του αρκεί τώρα για να νιώσει την ασφάλεια που στερήθηκε με την δυσμενή μετακίνηση μακριά από τα δικά του πρόσωπα.

ε) Ηθικός κατακερματισμός της κοινωνίας.

Ο κοινωνικός προβληματισμός υπάρχει τόσο στα ποιήματα όσο και στα πεζογραφήματα. Με βλέμμα κριτικό στέκονται οι λογοτέχνες του περιοδικού απέναντι στον ηθικό κατακερματισμό της κοινωνίας. Εντύπωση κάνει η αναφορά στα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, τα οποία ταυτίζονται ως

6 Φύλλο 1, Οκτώβριος 1928, σσ. 5-7.

7 Φύλλο 1, Οκτώβριος 1928, σ. 8.

8 Φύλλο 1, Οκτώβριος 1928, σσ. 10-11.

9 Φύλλο 3, 25 Δεκεμβρίου 1928, σ.4.

10 Φύλλο 8-9, Ιούνης – Ιούλης 1929, σσ. 5-6.

επί το πλείστον με την κατεστημένη τάξη. Η οικονομική κατάσταση είναι αυτή που καθορίζει τα πλαίσια μέσα στα οποία κινούνται. Για να περιγράψουν καλύτερα την απέχθεια που τρέφουν για αυτήν την κατεστημένη τάξη, οι περισσότεροι δημιουργοί μας δίνουν ζευγάρια αντιθέσεων μέσα στα κείμενά τους. Όταν πρόκειται για πλούσιους σχεδόν αυτόματα έρχεται η αντίθεση μέσα στην ίδια την αφήγηση μ' ένα άλλο πρόσωπο, μικρότερης τάξης, προέλευσης ή και ηλικίας- συχνά θεατής που υποτάσσεται στην υπηρεσία των πλουσίων αυτών, όπως στην περίπτωση του προσφυγόπουλου στο *Μπουμπούκια που μαράζωσαν* του Ντόλη Νίκβα¹¹ ή με έμμεση αντίθεση όπως στο στίχο “κλειδωμένο το ψηλό μπαλκόνι” στο ποίημα *Αυτρωμός*¹² του Γιάννη Κισκήρα.

Οι νέοι είναι αυτοί που απασχολούν τους λογοτέχνες, στα πρόσωπα των νέων βλέπουμε να μην έχει επέλθει η πνευματική φθορά. Τα παιδιά δεν φοβούνται τον θάνατο (πβ. διήγημα *ο Γέρος*¹³ του Αγγελου Τερζάκη και το *Αντίσα*¹⁴ της Έλλης Δασκαλάκη), ούτε ανέχονται την κοροϊδία και την διαφθορά (*Ανάσταση στη Λαγουδέρα*¹⁵, Χρόνης Σόφρας). Σε άλλο μικρό πεζογράφημα του Α. Τερζάκη με τίτλο *Θερίο*¹⁶ βλέπουμε την αντίθεση μεταξύ του ανθρωπάκου που δεν φοβάται να χαϊδέψει τον μεγαλόσωμο σκύλο σε αντίθεση με τον φόβο και την οργή των υπόλοιπων παρευρισκόμενων, οι οποίοι προσπαθούν να του περάσουν τη θηλιά. Είναι ξεκάθαρος ο συμβολισμός ανάμεσα στον απλό και με καθαρή τη συνείδησή του άνθρωπο ενάντια στους πολλούς, που θέλουν πάση θυσία να κάνουν το δικό τους, γιατί αυτό είναι το θεωρούμενο ως σωστό, και βιάζονται να γυρίσουν πίσω στην ρουτίνα τους και τις συνήθειές τους. Αυτό το βόλεμα και την άρνηση να αλλάξουν κάτι όσοι έχουν πάρει πια κάποια συνήθεια, τα συναντάμε και στο διήγημα *ο Μπάρφης*¹⁷ του Ναπολέοντα Παπαγιωργίου. Ο Μπάρφης παρόλο που απέκτησε την ελευθερία του δεν βλέπει την ώρα να γυρίσει στην φυλακή, γιατί αυτό ήξερε πια να έχει στη ζωή του και δεν μπορούσε να συμβιβαστεί με την ελευθερία. Ο σαρκασμός των λογοτεχνών κατά του δογματισμού εντοπίζεται επίσης στο μικρό διήγημα του Στάμου Παπαδάκη *Ένας ήρωας, μια συνέπεια*¹⁸. Ο ευκατάστατος κύριος αρνείται να πιστέψει ότι το σπίτι του έχει ποντίκια και για αυτό δεν μπορεί να κοιμηθεί το βράδυ- προτιμά να εμμείνει στην παλιά του άποψη, ότι τάχα υπάρχουν βρικόλακες και καλικάντζαροι.

στ) Η παντοδυναμία του ονειρικού στοιχείου και η θέαση του ερωτά

Μια από τις κυρίαρχες λέξεις που συνάντησα κατά την ανάγνωση των έργων του περιοδικού ήταν η λέξη όνειρο, ονειράτα και τις πιο πολλές φορές εμφανίζεται με τον έρωτα, ως έννοιες

11 Φύλλο 3, 25 Δεκεμβρίου 1928, σσ. 10-11.

12 Φύλλο 2, 25 Νοεμβρίου 1928, σ. 9.

13 Φύλλο 2, 25 Νοεμβρίου 1928, σσ. 2-5.

14 Φύλλο 4, Φλεβάρης 1929, σσ. 2-5.

15 Φύλλο 3, 25 Δεκεμβρίου 1928, σσ. 16-19.

16 Φύλλο 6, Απρίλης 1929, σσ. 2-3.

17 Φύλλο 10-11, Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1929, σσ. 6-9.

18 Φύλλο 12, 25 οχτώβρη 1929, σσ. 4-5.

άρρηκτα συνδεδεμένες.

Το όνειρο αντισταθμίζει την απουσία σταθερών προσανατολισμών και καταδεικνύει τη απόσταση του ατόμου από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Η επιθυμία του ανθρώπου να ξεφύγει από το βάρος του παρελθόντος τον οδηγεί στο όνειρο - αν και τις πιο πολλές φορές συνδυάζεται ως θέμα με την αποτυχία, την προδοσία, την καταστροφή. Οι εικόνες της ευτυχίας των ονείρων διαψεύδονται και γίνονται εφιάλτες. Στο έργο της Μαρίας Γεροπαντά *Σβησμένο Όνειρο*¹⁹ η αγνότητα γεννάει το όνειρο που όμως γρήγορα χάνεται μέσα στο κλάμα της βροχής. Η λησμονιά των ονείρων και την έπαρσης είναι η κύρια αίσθηση στο *Και θα πάω στο πλάι*²⁰ του Jean Moreάς σε μετάφραση του Τέλλου Άγρα.

Το πιο αγαπημένο θέμα που προσεγγίζουν οι δημιουργοί στις σελίδες της πνοής θα λέγαμε πως είναι ο έρωτας, που είναι άμεσα ή έμμεσα ο κινητήριος λόγος της ζωής μας, όπως σημειώνει ο Τερζάκης σε ένα άρθρο του²¹. Ο έρωτας και ο θάνατος είναι οι άξονες γύρω από τους οποίους περιστρέφονται τα θέματα των περισσότερων ποιημάτων - κάποια με τεχνικές αδυναμίες, άλλα συμμετρικά δοσμένα - όλα βλέπουν τον έρωτα με γνησιότητα πάθους, με κορυφώσεις αλλά κυρίως με μια μελαγχολία. Ο έρωτας μπλέκεται με το ασυνείδητο και μπορεί να οδηγήσει στην τρέλα (*Πλάνη* της Σοφίας Μαυροειδή και *Γυρίστε ω φωνές* της Ρίτας Μπουμή)²². Στα περισσότερα ποιήματα ο έρωτας εμφανίζεται ανεκπλήρωτος, ή και προδομένος από τον άλλο, φθαρμένος από τον χρόνο. Ο κρυφός καημός ενός έρωτα που δεν έχει ομολογηθεί βασανίζει την ψυχή, μας λέει ο Γιώργης Κοτζιούλας στο *Μεταμέλεια*²³. Η δίψα με την οποία περιγράφεται ο έρωτας είναι σχεδόν άπληστη. Δυο ποιήτριες ξεχωρίζουν σε αυτή τη θεματική ενότητα, η Σοφία Μαυροειδή Παπαδάκη και η Μαρία Πολυδούρη. Άμετρος έρωτας, λέει χαρακτηριστικά η Σοφία Μαυροειδή στο έργο της *Πλάνη*²⁴. Οι κοινωνικοί προβληματισμοί που υπάρχουν σε άλλα έργα των ποιητριών αυτών δεν είναι τόσο εμφανείς στα ποιήματα που επέλεξαν να δώσουν για δημοσίευση σε αυτό το περιοδικό αλλά σε μια άλλου είδους μελέτη θα μπορούσαν να αναλυθούν σε μεγαλύτερο βάθος.

Ο έρωτας και το όνειρο, είναι οι διέξοδοι του ανθρώπου. Το όνειρο του έρωτα που έχει πια σβήσει είναι μια εικόνα που χαρίζει η ζωή ως δείγμα της χαράς που μπορεί να βιώσει κάποιος, στο έργο *Οπτασία* της Σοφίας Μαυροειδή²⁵. Σε άλλο έργο της ίδιας, το *Τότες και τώρα*²⁶, ο έρωτας παρουσιάζεται ως το μέσο για να ξεκουραστεί η ψυχή από το βάρος του κόσμου. Έχει ανάγκη ο άνθρωπος τον έρωτα για να δώσει νόημα στη ζωή του και έχει ανάγκη να αναβαθμίσει την ζωή του για να νιώσει αισθανθεί πέρα από κάθε περιορισμό και ψευτοκαθωσπρεπισμό που δεν του

19 Φύλλο 8-9, Ιούνης-Ιουλίου 1929, σ. 4.

20 Φύλλο 7, Μάης 1929, σ. 3.

21 Φύλλο 10-11, Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1929, σ. 15.

22 Φύλλο 7, Μάης 1929, σ. 9.

23 Φύλλο 7, Μάης 1929, σ. 8.

24 Φύλλο 7, Μάης 1929, σ. 7.

25 Φύλλο 13, Νοέμβριος 1929, σ. 12.

26 Φύλλο 5, Μάρτης 1929, σ. 12.

ταιριάζουν. Είναι η ίδια η κοινωνία και τα σκουριασμένα της ήθη που μπορούν να φέρουν τον χωρισμό του ζευγαριού και να οδηγήσουν το μυαλό στο σκοτάδι, μας λέει ο Ρένος Έλληνας στο *Το δισύλλαβο όνομα*²⁷. Η δίψα των λογοτεχνών της Πνοής για την ζωή βρίσκει την έκφρασή της μέσα από αυτούς τους δυο πυλώνες- τον συνδυασμό του θέματος του έρωτα και της ζωής. Με τους νεωτερικούς λυρικούς τρόπους και τα μέσα που μεταχειρίζονται, ξεφεύγουν από την ωραιοπάθεια, την μοιρολατρία και την κούραση που είχε φέρει η ηθογραφία κατά το προηγούμενο διάστημα. Αποκτούν φωνή και ετοιμάζονται να φτιάξουν τον κόσμο από την αρχή, όπως θα τον ήθελε ο Αλήτης του Τεύκρου Ανθία. Εκτός όμως από την θέληση και την πάλη ενάντια στα σκουριασμένα ήθη, πρέπει να αντιμετωπιστούν και άλλοι τομείς της ελληνικής πραγματικότητας, οι οποίοι νοσούν, για να έρθει η πραγματική ανάπλαση του κόσμου.

ζ) Ανάπλαση του κόσμου και της κοινωνίας

Στις σημειώσεις του 7ου φύλλου γίνεται ξανά λόγος για την ταξική πάλη και υπενθύμιση του στόχου του περιοδικού, η κοινωνική εξέλιξη του ανθρώπου μέσα από την καλλιτεχνική προσπάθεια. Στο κείμενό του *Και πάλι γύρω στον Μορεάς* ο Τέλλος Άγρας μιλά για *συγκεκριμένους πόνους, ταπεινούς περισπασμούς και ζοφερά πένθη*²⁸. Επανάσταση ζητά ο Παναγής Λιβαδάς στο ποίημά του *Επανάσταση*²⁹, πνοή καινούρια και νέα Δημιουργία για τα αχόρταγα τα πνεύματα του Κόσμου. Τα προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει η κοινωνία είναι πολυάριθμα και οι συντάκτες της Πνοής θέλουν να επισημάνουν όλους τους νοσούντες τομείς της ελληνικής πραγματικότητας.

Ο σημαντικότερος τομέας που περνάει κρίση στην Ελλάδα ανέκαθεν μέχρι και σήμερα είναι ο τομέας της **Παιδείας**. Με εκτενέστατο άρθρο υπό τον τίτλο *Το κύμα της Αγραμματωσύνης*³⁰ στο φύλλο 8-9, υπογραμμίζεται το θέμα του καθεστώτος της καθαρεύουσας στην δημοτική εκπαίδευση και τα προβλήματα που προκαλεί στους μαθητές. Τα βιβλία που μεταχειρίζονται στα σχολεία, οι υπερβολικές απαιτήσεις να γράψουν οι μαθητές σε μια γλώσσα σχεδόν ακατάληπτη αλλά κυρίως τα φουσκωμένα μυαλά των “επισήμων” που εμφυσούν στο λαό περιφρόνηση για όσους δεν είναι *γραμματιζόμενοι* είναι το πρόβλημα. Οι αυθεντίες που έχουν προκύψει από το πουθενά χλευάζονται και προκαλούνται να εξεταστούν οι διδάσκαλοι μεταξύ τους, για να φανεί πως και αυτοί δεν είναι τόσο σημαντικοί όσο διατυμπανίζουν. Οι συνεργάτες του περιοδικού, για να αλλάξουν αυτό το καταστροφικό για τους νέους κλίμα, επιστρατεύουν την δημοτική, χωρίς ποικιλίες άνωθεν ή κάτωθεν, και μένουν σε αυτήν. Θα λέγαμε ότι δεν υπάρχει ίχνος καθαρεύουσας στο περιοδικό, δεν υπάρχει η χασμωδία που χαρακτηρίζει άλλα περιοδικά της εποχής- ακόμη ειδοποιούν οι συντάκτες ότι θα διορθώνουν εκφράσεις *καθαρευουσιάνικες* όταν τις συναντούν στα

27 Φύλλο 7, Μάης 1929, σ. 4.

28 Φύλλο 7, Μάης 1929, σσ. 1-2.

29 Φύλλο 12, Οχτώβρη 1929, σ. 5.

30 Φύλλο 8-9, Ιούνιος-Ιούλιος 1929, σσ.1-3.

κείμενα των συνεργατών του περιοδικού. Η ταυτότητα των λογοτεχνών αυτών καθορίζεται από το εργαλείο της γλώσσας, η οποία έχει εδώ απλή και ενιαία μορφή. Οι υπερβολές του Ψυχάρη δυσαρεστούν τους συντάκτες του περιοδικού και με επιστολές-αντιπαραθέσεις σε δημοσιεύματα άλλων περιοδικών, όπως και με πολλές σημειώσεις, ιδιαίτερα στο τέλος της μηνιαίας έκδοσης, μάχονται εναντίον αυτής της κατάστασης. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πως καταργούν την αξία του Ψυχάρη, και αυτό φαίνεται από την εκτίμηση και τη συγκίνηση που μιλούν για το πρόσωπό του στο φύλλο 12³¹ μετά τον θάνατό του, γιατί ο Ψυχάρης μας *έδωκε γλώσσα*.

Στα ίδια πλαίσια υπεράσπισης της δημοτικής γλώσσας, ως ένα μέσο που πρέπει να καλλιεργηθεί ώστε να συμβάλλει στην ανανέωση, στρέφονται και κατά της υπερβολικής χρήσης ξένων τύπων εις βάρος της ελληνικής- όπως λέει ο Κώστας Δαρρίγος σε κριτική³² του στο φύλλο 8-9 *οι μοντέρνοι νομίζουν ότι γίνονται τέτοιοι αν αραδιάσουν σε ένα στίχο περισσότερες ξένες λέξεις παρά ελληνικές*.

Η παιδεία λοιπόν και η σωστή, απλή χρήση της γλώσσας είναι σημαντικότερο θέμα για τους εμπνευστές της Πνοής. Η επανάσταση που ζητούν αρκετοί μέσα από τα κείμενά τους στο περιοδικό μπορεί να υλοποιηθεί μόνο αν προϋπάρξει παιδεία, σύμφωνα με τις ανάγκες των πολλών. Στο γενικότερο πλαίσιο, τα ρεύματα από την Ευρώπη είναι ένα άλλο στοιχείο το οποίο οι συντάκτες του περιοδικού προσπαθούν να φέρουν στο προσκήνιο, ως ένα σημαντικό μέσο παραδειγματισμού για την εγχώρια λογοτεχνική παραγωγή, η οποία πρέπει να βγει από τα αδιέξοδα των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών ρευμάτων του προηγούμενου αιώνα και να έρθει επιτέλους, στην νέα εποχή.

η) Μεταφράσεις και ρεύματα από την Ευρώπη

Εκτός από τα πρωτότυπα έργα Ελλήνων λογοτεχνών πολλές είναι οι μεταφράσεις που δημοσιεύονται στο περιοδικό. Πέρα από τις μεταφραστικές “μόδες” της εποχής, τα κείμενα που έχουν επιλεγεί για μετάφραση δεν είναι καθόλου τυχαία στην Πνοή- άλλωστε, οι μεταφραστές έλκονται από τα κείμενα για συγκεκριμένους λόγους και τα ίδια τα κείμενα μας δίνουν πληροφορίες για τις προθέσεις και τις επιδιώξεις των δεκτών τους. Οι προτιμήσεις των συντακτών προς ορισμένες σχολές και συγγραφείς του εξωτερικού είναι κάτι που αντανακλά τις προσωπικές τους ενασχολήσεις και γενικότερη παιδεία γύρω από τις ξένες γλώσσες. Εμφανίζονται μεταφράσεις των Kurt Heincike, Alfred Lichtenstein, Henri Barbusse, Alex Pouschnin, Henry Wadsworth Longfellow, Vsevolod Ivanov, Charles Gverin, Pavl Veplaine, Charles Baudlaire, Henri de Regnier, Thèophile Gauriér, Roland Dorgelès, Jean Moréas, Georges Podenbach, Emil Despax, George Palante και άλλων πολλών. Εκτός από τις προτιμήσεις προς ορισμένες γλώσσες μερικών από τους μεταφραστές, θα ήταν πιστεύω πολύ χρήσιμο να εξεταστεί σαν ξεχωριστό κεφάλαιο συγκριτικής μελέτης για να ιδούμε κατά πόσο επηρέασαν τα θέματα έργων των μεταφραστών τους οι ξένοι

31 Φύλλο 12, Οχτώβρη 1929, σ. 9.

32 Φύλλο 8-9, Ιούνης-Ιουλίου 1929, σ. 13.

αυτοί συγγραφείς. Δυστυχώς δεν ήταν δυνατόν να εμβαθύνω τόσο την παρούσα στιγμή για αυτήν την παρουσίαση, επιφυλάσσομαι όμως για το μέλλον καθώς το βρίσκω πολύ ενδιαφέρον, πάντα στα συγκεκριμένα πλαίσια ονομάτων που παρουσιάζονται στο περιοδικό Πνοή.

Μακριά από την ηθογραφία που είχε επικρατήσει κατά το προηγούμενο διάστημα, τα διηγήματα κυρίως στρέφονται προς ένα νέο είδος αφήγησης. Τα παραδοσιακού τύπου ποιήματα δεν είναι όσα τα νεώτερου τύπου και περισσότερο επηρεασμένα από τον ρομαντισμό, ιδίως όταν μιλούν για τον έρωτα. Η αναφορές στην φύση και η προσκόλληση στην παράδοση που είχε επιδείξει το προηγούμενο διάστημα η ηθογραφία, λείπουν εδώ. Η γλώσσα που μεταχειρίζονται οι λογοτέχνες στα έργα τους είναι ανεπιτήδευτη, με πολλές καθημερινές λέξεις που δίνουν μια φρεσκάδα στον λόγο και δεν κουράζουν καθόλου τον σημερινό αναγνώστη. Το λεξιλόγιο είναι σχεδόν αντιπονητικό για τα δεδομένα της προηγούμενης γενιάς λογοτεχνών και ο εξπρεσιονισμός θα λέγαμε σε συνδυασμό με το ρομαντικό στοιχείο είναι η τάση σε πολλά έργα. Τα ποιήματα δεν είναι εργαστηριακού χαρακτήρα αλλά βέβαια δεν καταργούνται οι τεχνικές ούτε τα προηγούμενα ρεύματα. Στο φύλλο 15³³ όλο το τεύχος είναι ένα αφιέρωμα στην Εκατονταετηρίδα του Ρομαντισμού, με άρθρα που μιλούν για τη Γέννηση του ρομαντισμού του Τ.Μπάρλα (σ58-59), το Ρομαντισμό στον πεζό λόγο του Ά. Τερζάκη, Κατα τί είναι και κατά τι δεν είναι ρομαντικός ο Μποντλαίρ, του Κ. Παράσχου. Επίσης εξετάζουν το κίνημα του ρομαντισμού στην Γαλλία και την Γερμανία. Αυτό που τους απασχολεί περισσότερο είναι το παράδειγμα του ρεύματος αυτού ως η δεύτερη μεγάλη ανανεωτική προσπάθεια μετά την Αναγέννηση και η ορμή που απέκτησε σε τόσο πολλές χώρες, ελπίζοντας να υπάρξει κάτι παρόμοιο και στην εποχή τους. Εκτός από αυτές τις αναφορές στο παρελθόν στρέφονται και στο παρόν. Υποστηρίζουν και εμπνέονται από παραδειγματικές κινήσεις ανανέωσης και καλλιτεχνικής δραστηριότητας συναδέλφων τους στο εξωτερικό, όπως με το δημοψήφισμα των 140 Γάλλων λογοτεχνών προς τον Υπουργό Παιδείας της γαλλίας υπέρ του Ζαν Κοκτώ.

Στο διπλό φύλλο 10-11 έχουμε ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το θέατρο, με άρθρα του Βαλσά. Διακηρύσσει ο Βαλσάς την ανάγκη³⁴ για ποιοτικότερες επιλογές από τους σκηνοθέτες, οι οποίοι, βασιζόμενοι στα σκηνοθετικά τους τεχνάσματα, περνούν στο κοινό έργα αδιάφορα από συγγραφικής απόψεως τα οποία εξυψώνουν με άλλους τρόπους και επιφανειακές κινήσεις. Επικροτεί τον νατουραλισμό και τον ρεαλισμό σε ορισμένα έργα, επισημαίνοντας ότι θα προτιμούσε να έβλεπε παρόμοιες φιλότιμες προσεγγίσεις σε έργα που να έχουν να πουν κάτι πιο ουσιαστικό για τον άνθρωπο και τα όνειρά του, έργα που να έχουν ζωή. Η δραστηριότητα στα θέατρα και κατά συνέπεια η λογοτεχνική θεατρική παραγωγή παρομοιάζονται με κάποιο ον παράλυτο, όμως υπάρχει η ελπίδα πως οι νέες σκηνοθετικές βλέψεις θα φυσήξουν νέα ζωή στην σκηνή που έχει γεμίσει απολιθώματα προπολεμικών σκηνών, ηθών και εθίμων, όπως γράφει.

33 Φύλλο 15, Φλεβάρης 1930, σσ. 49-50.

34 Φύλλο 10-11, Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1929, σσ.12-14.

Στα ίδια πλαίσια μιλά και ο Άγγελος Τερζάκης, ενθαρρύνοντας την ανανέωση της θεατρικής λογοτεχνίας, ο οποίος υποστηρίζει ένθερμα πως “η εκλογή πνευματικότερου υλικού κάθε άλλο παρά περιορίζει το έδαφος της σκηνοθετικής δράσης”.

Επίλογος

Μέσα σε μια εποχή πνευματικής και ψυχολογικής κούρασης, η ομάδα των δημιουργών του περιοδικού Πνοή εμπιστεύεται την παντοδυναμία της νιότης. Έδωσε βήμα σε αυτούς τους νέους και φανέρωσε την ύπαρξή τους. Με **ενιαίο χαρακτήρα**, αντιπροσωπευτικό της ήδη εξελισσόμενης γενιάς των νεώτερων λογοτεχνών, προσπάθησαν να ανανεώσουν την λογοτεχνική παραγωγή. Οι προσδοκίες τους για πνευματοποίηση της κοινωνίας και ικανοποίηση των αναγκών του λαού μέσα από την δυναμική και ανυπότακτη λογοτεχνική έκφραση όπως την εξέφρασε ο Γιώργος Θεοτοκάς στο **Ελεύθερο Πνεύμα** του 1929, το μανιφέστο της ταυτότητας αυτής της λογοτεχνικής γενιάς, είναι εδώ στοιχεία ζωντανά και παρόντα στην πράξη. Το περιεχόμενο του περιοδικού, τα έργα και οι ιδέες που συναντάμε μέσα σε αυτό είναι πραγματικά άξια περαιτέρω μελέτης και ανάλυσης.